

УДК 336.71

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Надія Володимирівна РОГОЖНИКОВА

старший викладач кафедри фінансів Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університету банківської справи»
E-mail: dnv1311@gmail.com

Анотація. В статті розглядається сучасний стан та динаміка банківського кредитування в Україні. Аналізуються зміни у структурі кредитних вкладень. Визначено основні напрями вдосконалення кредитної діяльності вітчизняних банків. Виявлено проблеми, що виникли у процесі кредитування та доведено їх вплив на розвиток національної банківської системи та економіки в цілому.

Аннотация. В статье рассматривается современное состояние и динамика банковского кредитования в Украине. Анализируются изменения в структуре кредитных вложений. Определены основные направления совершенствования кредитной деятельности отечественных банков. Выявлены проблемы, возникшие в процессе кредитования и доказано их влияние на развитие национальной банковской системы и экономики в целом.

Ключові слова: банківське кредитування, домашні господарства, кредитний портфель, нефінансові корпорації, прострочена заборгованість, кредитна діяльність, кредитні операції, фінансово-економічна криза, споживче кредитування, моніторинг, доларизація.

Ключевые слова: банковское кредитование, домашние хозяйства, кредитный портфель, нефинансовые корпорации, просроченная задолженность, кредитная деятельность, кредитные операции, финансово-экономический кризис, потребительское кредитование, мониторинг, долларизация.

Постановка проблеми. Поєднання фінансово-економічної та політичної кризи в Україні є серйозним випробуванням на міцність для національної банківської системи та економіки в цілому. Як відомо, криза негативно вплинула на стан та динаміку банківського кредитування в Україні.

Кредитна політика банків здійснюється у складних умовах економічної та фінансової кризи і спрямовується на якнайшвидше подолання її наслідків. Значне зниження зовнішнього попиту на вітчизняну продукцію, згортання іноземних інвестицій, суттєве ускладнення доступу до зовнішніх фінансових ресурсів, спад економіки в цілому, призвело до зменшення кредитування економіки.

Ефективне кредитування на сьогоднішній день – це одне з найважливіших і найактуальніших завдань банківської системи України. У зв'язку з цим гостро стала проблема наукового осмислення нових явищ у сфері кредитування, розуміння їхнього змісту, природи і сутності, розробки ефективних схем і технологій кредитного процесу та їх використання на практиці.

Наукового обґрунтування потребують такі проблеми, як відновлення кредитування, необхідність реформування банківського сектору економіки, обґрунтування необхідності та ефективності залучення ресурсів населення у банківську сферу.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблеми кредитної діяльності банків досліджуються багатьма науковцями серед яких необхідно відмітити таких вітчизняних вчених: як: О. Барановський, О. Васюренко, В. Лагутін, В. Міщенко, А. Мороз, А. Ковальчук, С. Реверчук, М. Савлук, Т. Смовженко та інші науковці.

Проте на сучасному етапі розвитку банківської системи України в умовах фінансово-економічної та політичної кризи вони залишаються актуальними і потребують нових розробок.

Метою статті є висвітлення та аналіз впливу кризи на банківський сектор економіки України, зокрема стан і динаміку кредитної діяльності банків та виявлення низки проблем, що супроводжують таку діяльність.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Надання кредитів є найпоширені-

шою операцією банків. Правильна організація банківського кредитування, розробка ефективної та гнучкої системи управління кредитними операціями, належне забезпечення його оперативною та достовірною обліковою інформацією виступають основою фінансової стабільності й ринкової стійкості комерційних банків. З метою забезпечення організації ефективної кредитної діяльності комерційні банки розробляють власну внутрішню кредитну політику та впроваджують практичні механізми її реалізації. Саме тому однією з найважливіших задач управління кредитною діяльністю є формування та аналіз кредитного портфеля комерційного банку.

Складові кредитного портфелю поділяються за ознаками:

- резидентності;
- валют (національна валюта та іноземні – долар США, євро, російський рубль та ін. валюти);
- за строками (до 1 року, від 1 року до 5 років, більше 5 років);
- за інституційними секторами економіки (інші фінансові корпорації, сектор загального державного управління, нефінансові корпорації, інші сектори економіки, в тому числі домашні господарства);
- за цільовою спрямованістю:
- для домогосподарств: споживчі кредити; на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості; інші кредити; окремо розглядають також іпотечні кредити;

- для нефінансових корпорацій: кредити в поточну діяльність; на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості; інші кредити в інвестиційну діяльність; окремо розглядають також іпотечні кредити;

- кредити нефінансовим корпораціям – за видами їх економічної діяльності (торгівля, переробна та добувна промисловості, сільське господарство та ін.);

- у розрізі регіонів їх надання.

Найбільша частка кредитів припадає на недержавні нефінансові корпорації та домогосподарства.

Нефінансові корпорації – корпорації (державні, приватні, під іноземним контролем), основним видом діяльності яких є виробництво товарів чи надання нефінансових послуг.

Домашні господарства – наймані працівники, роботодавці, самостійно зайняті працівники, одержувачі пенсій, одержувачі доходу від власності та інших трансфертів [2, с. 106].

Банки, що видають кредити не тільки в гривнях, але і в іноземній валюті визначають структуру кредитного портфеля за видами валют у динаміці.

Для аналізу інтенсивності динаміки кредитної діяльності комерційних банків розглянемо обчислені статистичні показники (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім Національного Банку України) резидентам (крім депозитних корпорацій) на початок року

Роки	Кредити, млн грн	Абсолютний приріст, млн. грн.		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
		ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний
2008	426867	-	-	-	100	-	-
2009	734022	307155	307155	172,0	172,0	72,0	72,0
2010	723295	-10727	296428	98,5	169,4	-1,5	69,4
2011	732823	9528	305956	101,3	171,7	1,3	71,7
2012	801809	68986	374942	109,4	187,8	9,4	87,8
2013	815142	13333	388275	101,7	191,0	1,7	91,0
2014	910782	95640	483915	111,7	213,4	11,7	113,4
2015	1020667	109885	593800	112,1	239,1	12,1	139,1

Джерело: складено і розраховано автором за даними [4].

Отже, залишки за кредитами, наданими резидентам банками України за 2008 рік зросли на 307155 млн грн або на 72 % і навпаки знизилися за 2009 рік на 10727 млн грн або на 1,5 %, спостерігаємо зростання кредитів за 2010 рік на 9528 млн грн або на 1,3 %, за 2011 рік – на 68986 млн грн або на 9,4 %, 2012 – на 13333 млн грн або на 1,7 %, 2013 – на 95640 млн грн або на 11,7 %. Залишки за кредитами на 1 січня 2015 року становили 1020667 млн грн, за рік зросли на 109885 млн грн або на 12,1 %.

Динаміка кредитів, наданих резидентам, протягом 2014 року формувалася під впливом зменшення депозитної бази банків, погіршення платоспроможності позичальників та зміни курсу гривні до основних іноземних валют [10].

Структуру кредитів вивчають за цільовим призначенням, формами власності, територіями, категоріями позичальників, економічним секторам, строками погашення, видами залишків заборгованості і іншими ознаками. Самостійним об'єктом у статистиці кредиту є вивчення прострочених кредитів за їх обсягом, структурою і динамікою (табл. 2).

Таблиця 2

Структура прострочених кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім Національного Банку України) нефінансовим корпораціям за видами валют і строками погашення на 1 січня 2015 року, млн грн

Кредити	обсяг	структура, %	за строками погашення					
			до 1 року		від 1 року до 5 років		більше 5 років	
			обсяг	структура, %	обсяг	структура, %	обсяг	структура, %
у національній валюті	39856	41,8	19385	47,5	17180	39,7	3290	29,1
в іноземній валюті	55468	58,2	21393	52,5	26057	60,3	8019	70,9
усього	95324	100	40778	100	43237	100	11309	100

Джерело: складено і розраховано автором за даними [5].

Отже, найбільшу питому вагу (58,2 %) на 1 січня 2015 року становили прострочені кредити, надані нефінансовим корпораціям в іноземній валюті. Частка прострочених в основному довгострокових кредитів в іноземній валюті – 70,9 %.

Протягом 2014 року обсяг простроченої заборгованості зріс на 93,6 % або 65,7 млрд грн, станом на 1 січня 2015 року становив 135,9 млрд грн, що відповідає 13,5 % кредитного портфелю клієнтів [9].

Відомо, що негативними факторами, які обумовлювали економічні тенденції в 2014 році, були:

- військові дії на сході України;
- низький зовнішній попит унаслідок гальмування економічного зростання країн – основних торговельних партнерів;
- зниження купівельної спроможності населення внаслідок зменшення реальних доходів населення;
- погіршення фінансових результатів підприємств, звуження кредитної активності, скорочен-

ня державного фінансування та високий рівень невизначеності [10].

Рівень доларизації активних операцій банків зріс із 36,4 % до 44,7 % (без врахування курсової корекції – знизився з 36,4 % до 29,1 %).

Основну частину активних операцій банків складають кредитні операції – 66 % (1,0 трлн грн) [10].

За 2014 рік їх обсяг зріс на 95 млрд грн, або на 10 %, а без врахування валютних коливань – скоротився на 139 млрд грн (на 15 %), зокрема:

в національній валюті – на 60 млрд грн (на 10 %);

в іноземній валюті – на 79 млрд грн (у долар. еквіваленті – на 10 млрд дол США) (на 25 %).

Обсяг кредитів, наданих юридичним особам, зріс на 103 млрд грн, або на 15 % до 803 млрд грн, що складає 80 % загального обсягу кредитів, а без врахування валютних коливань – скоротився на 87 млрд грн (на 12 %), зокрема :

в національній валюті – на 39 млрд грн (на 9 %);

в іноземній валюті – на 48 млрд грн (на 20 %).

Рівень доларизації кредитування економіки зріс з 34,8 % до 48,0 % (без врахування валютних коливань – знизився з 34,8 % до 31,9 %).

Обсяг кредитів, наданих фізичним особам, зріс на 11 млрд грн, або на 7 % до 179 млрд грн, а без врахування валютних коливань – скоротився на 27 млрд грн (на 16 %), зокрема:

в національній валюті – на 14 млрд грн (на 12 %);

в іноземній валюті – на 13 млрд грн (у долар. еквіваленті – на 2 млрд дол США) (на 25 %).

Рівень доларизації кредитування населення зріс з 31,6 % до 43,5 % (без врахування валютних коливань – знизився з 31,6 % до 28,1 %) [10].

Розглянемо динаміку кредитної доларизації економіки України (табл. 3).

Таблиця 3

*Динаміка рівня кредитної доларизації в Україні у 2009 – 2014 рр.
(млрд грн)*

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Грошова маса (M2), в тому числі:	484,8	596,8	681,8	771,1	906,2	955,3
Кредити в іноземній валюті	347,2	337,1	322,9	299,5	308,0	472,7
Рівень доларизації (кредити в іноземній валюті / M2), %	71,6	56,5	47,3	38,8	34,0	49,5

Джерело: складено і розраховано автором за даними [4].

Отже, у період світової фінансової кризи 2008–2009 рр. рівень кредитної доларизації в Україні перевищував 70 %. Це пов'язано з тим, що у до кризовий період значний обсяг кредитів надавався в іноземній валюті. У 2012 р. рівень доларизації порівняно з 2009 р. зменшився на 32,8 п. п., а у 2013 р. – на 37,6 п. п.. Якщо порівняти рівень кредитної доларизації в сучасних умовах фінансово-економічної кризи в 2014 році з відповідним показником 2013 року, то він навпаки зріс на 15,5 п. п.

Доларизація підвищує чутливість банківської системи до ризиків втрати ліквідності і плато-

спроможності. Коли ці ризики не враховуються і не контролюються належним чином банками та іншими учасниками грошового ринку, вони можуть викликати хвилювання, провокуючи масове вилучення депозитів і, як наслідок, поглиблює фінансово-економічну кризу.

Банки, що видають кредити не тільки в гривнях, але і в іноземній валюті визначають структуру кредитного портфеля за видами валют у динаміці.

Розглянемо структурні зрушення споживчого кредитування за видами валют (табл. 4).

Таблиця 4

*Динаміка споживчих кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ)
за видами валют на початок року, млн грн*

Споживчі кредити	2014		2015		Структурні зрушення, +/-
	Обсяг	Структура, %	Обсяг	Структура, %	
у доларах США	27657	20,1	37357	27,7	7,6
в євро	939	0,7	1168	0,9	0,2
в гривнях	108224	78,8	95763	70,9	-7,9
в інших валютах	525	0,4	807	0,5	0,1
Разом	137346	100	135094	100	0

Складено і розраховано автором за даними [5].

Обчислені структурні зрушення показують, що за 2014 рік, частка споживчих кредитів в доларах США зросла на 7,6 процентних пунктів і

навпаки частка споживчих кредитів в гривнях зменшилась на 7,9 п. п.

Станом на 01.01.2015 обсяг кредитів, наданих

фізичним особам в іноземній валюті, становить 77 943 млн грн, з них іпотечні – 44 638 млн грн [10].

Процес кредитування фізичних осіб комерційними банками спрямований на задоволення потреб населення, що в умовах постійного зростання цін, інфляції і зниження рівня життя населення є особливо актуальним. В той же час виникає проблема неповернення кредитів, наданих фізичним особам. При цьому кредитування фізичних осіб відрізняється підвищеними ризиками порівняно з іншими сферами діяльності кредитних організацій [3, с. 276].

З огляду на ризикований характер кредитної діяльності банків і, відповідно, невизначеність протягом терміну дії кредитної угоди, виникає потреба у проведенні спеціального контролю – моніторингу, який спрямований на виявлення, оцінку та ліквідацію можливих ризиків, які виникають на всіх етапах кредитного процесу [8, с. 101].

Забезпечення ефективності та надійності здійснення кредитних операцій вимагає від комерційного банку організації постійного моніторингу всіх стадій реалізації кредитного процесу. Проведення моніторингу кредиту починається відразу після надання позики клієнту (отримання ним позики). Основна мета, яку ставить банк при здійсненні контролю за ходом кредитних операцій, полягає у налагодженні ефективної організації кредитного процесу і пошуку досконаліших механізмів кредитування.

Банківський контроль та управління кредитним процесом — необхідна передумова оптимізації системи організації кредитування в комерційних банках.

У процесі контролю за кредитними операціями особливу увагу банк повинен приділяти таким проблемам:

- 1) дотримання принципів кредитування (цільової спрямованості, забезпеченості, терміновості);
- 2) виявлення проблемних кредитів і розробка заходів з ліквідації заборгованості;
- 3) аналіз якості та структури кредитного портфеля банку в цілому;
- 4) контроль кредитного ризику;
- 5) моніторинг кредитного ринку і розробка заходів щодо розширення участі в ньому банку тощо.

Вимога щодо своєчасності і повноти погашення кредиту невіддільна від питання постійного контролю за розміром і якістю отриманого

забезпечення. Банк здійснює контроль за цільовим використанням кредиту. За невиконання або неналежне виконання прийнятих на себе згідно з кредитним договором зобов'язань винна сторона відшкодовує іншій стороні всі заподіяні останній у зв'язку з цим збитки, а також сплачує штрафи, пеню, неустойки, передбачені умовами кредитного договору [11, с. 69].

В сучасних умовах фінансово-економічної кризи уряд України майже спрямовує величезні обсяги коштів саме на підтримку банківського сектора як гаранта недопущення фінансового падіння. Подальша підтримка здійснюється шляхом участі уряду у капіталі банків, викупу їх знецінених внаслідок кризи активів, наданні фінансової допомоги певним категоріям позичальників для забезпечення обслуговування ними кредитів. Національний банк України виводить з ринку проблемні неплатоспроможні банки, а також банки, що займалися відмиванням коштів [10].

Висновки. На сучасному етапі економічного розвитку одним з важливих шляхів виходу України з кризового стану займає удосконалення та подальший розвиток банківського кредитування. Підвищення ефективності банківського сектору країни - одна з актуальних, гострих і складних проблем, яка існує на сьогоднішній день. Адже зараз банківські установи дещо уповільнили свою діяльність на ринку кредитування, що є безумовним наслідком кризи, яка похитнула економіку держави.

Враховуючи ситуацію в банках України вважаємо що, кредитування буде залишатися на низькому рівні до кінця поточного року, оскільки банки здійснюють більш обережний підхід до цієї діяльності, тому темпи зростання кредитів будуть відставати від темпів їх погашення. Для подолання наслідків кризи і відновлення кредитування важливих галузей економіки слід припинити кредитування неплатоспроможних позичальників і проблемних банків – їх вихід із ринку значною мірою сприятиме оздоровленню банківської системи.

Банки повинні розробляти і пропонувати на ринку все більшу кількість кредитних продуктів і технологій. Це сприятиме перш за все підвищенню конкурентоспроможності українських банків та забезпеченню виробництва вкрай необхідними кредитними ресурсами.

Відсутність закону про споживчі кредити, який би відповідав європейському стандарту про захист споживача, спонукало комерційні банки

направити основні важелі продуктової кредитної політики в напрямку обслуговування позичальників – фізичних осіб. Відсутність єдиного реєстру інформації про несумлінних позичальників сприяло погіршенню якості кредитних портфелів комерційних банків.

Політика «доларизації» банківського сектора прямо або опосередковано впливає на зростання кредитного ризику, що підриває довіру населення до національної грошової одиниці.

Для вирішення зазначених проблем доцільним було б вжити рішучих заходів щодо зниження рівня доларизації вітчизняної економіки.

Список використаних джерел

1. Банківські операції [Текст] : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. А. М. Мороза. — 3-є вид., перероб. І доп. — К. : КНЕУ, 2008. — 608 с.
2. Банківська статистика: навч. посіб. / уклад. І. В. Белова. — Суми : Університетська книга, 2014. — 431 с.
3. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: Монографія. — К. : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2009. — 754 с.
4. Бюлетень Національного банку України. — 2015. — № 2.
5. Бюлетень Національного банку України. — 2015. — № 4.
6. Гроші та кредит: підручник / С. К. Реверчук [та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука. — К. : Знання. 2011. — 382 с.
7. Економічний аналіз діяльності комерційних банків [Текст] : навчальний посібник / О. В. Васюренко, К. О. Волохата / За ред. Васюренко О. В. — К. : Знання, 2006. — 464 с.
8. Кредитування і контроль [Текст] : навч. посіб. / Т. С. Смовженко, Р. Р. Коцовська, В. М. Крупський, В. С. Хім'як. — Львів : ЛБІ НБУ, 2004. — 135 с.
9. НРА «Рюрік» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.rurik.com.ua.
10. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.bank.gov.ua.
11. Розвиток банківської системи України: Монографія/ За ред. д-ра екон. наук, О. І. Барановського. — К. : Ін.-т екон. та прогнозув., 2008. — 584 с.